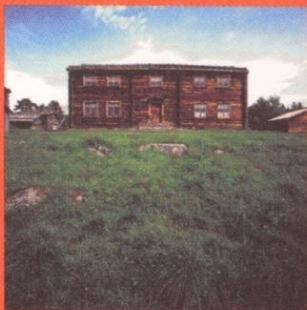
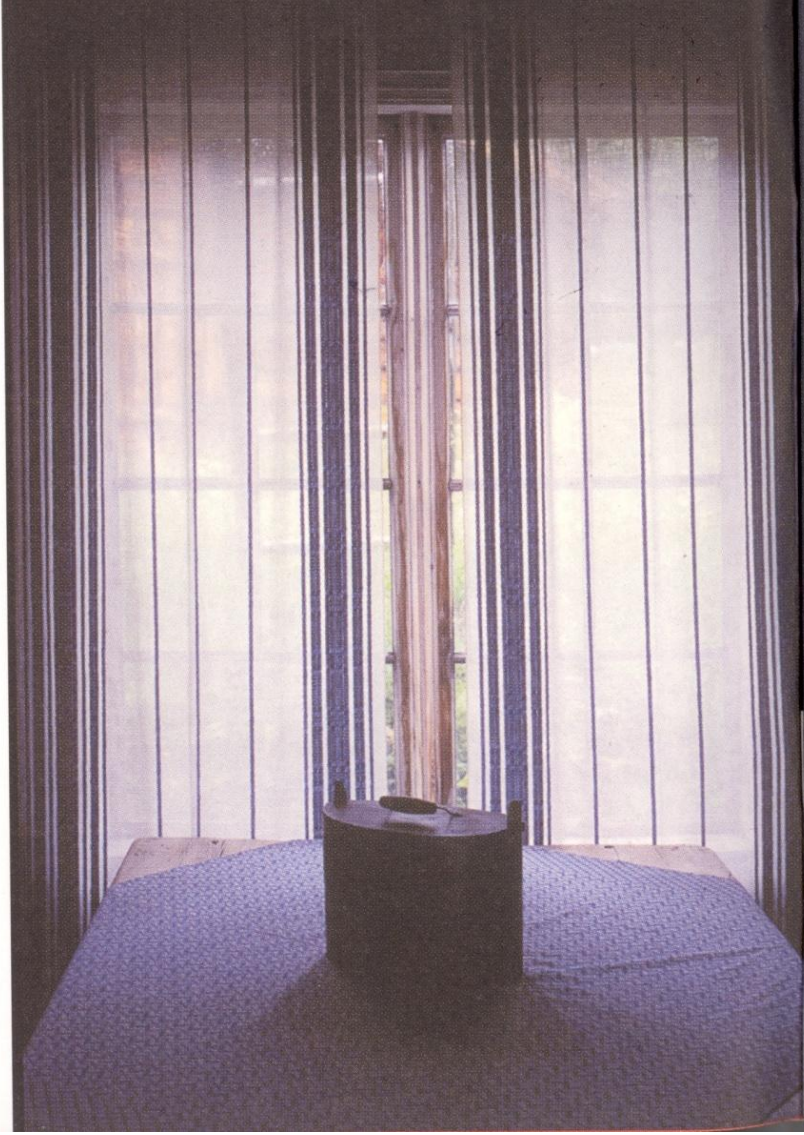

MUSEET
LÄNS MUSEET
VÄSTERNORRLAND
www.ylm.se

GAMMELGÅRDEN I MYCKELGENSJÖ

Tryckt med bidrag från Länsstyrelsen i Västernorrlands län

© Länsmuseet Västernorrland

Box 34

871 21 Härnösand

www.ylm.se

Text: Bodil Mascher

Grafisk form: Cecilia Aguilera

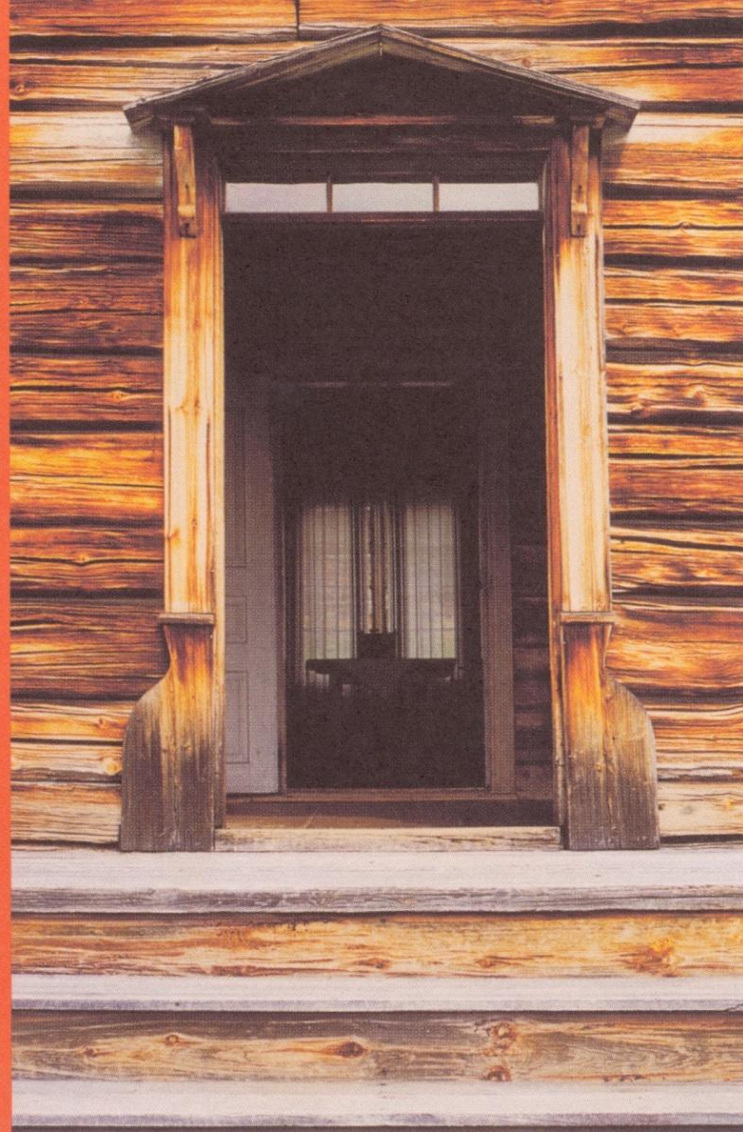
Illustrationer: Jan Olofsson

Foto: Björn Grankvist

Tryck: Hemströms tryckeri AB, Härnösand 2005

Upplaga: 1.500

ISSN: 1651-4424 Länsmuseets småskriftsserie nr 8

Högt belägen i byn Myckelgensjö ligger Gammelgården. Mangården är omgiven av närmare 30 timrade hus med olika funktioner, som speglar jordbrukssamhällets ekonomi under självhushålllets tid. I en skattelängd från 1500-talet omnämns fyra åbor i Myckelgensjö. En av dem hette Jonn Jonsson vars ättlingar senare kom att äga hemman No 3, vilket är Gammelgårdens stamhemman. I lantmäteriets akter och kartor går det att spåra den tillbaka till 1695. Stiftelsen Läns museet Västernorrland äger gården sedan 1940 och den byggnadsminnesförklarades 1997. Det som gör Gammelgården unik är, att den finns kvar på sin ursprungliga plats med de många tillhörande nyt-

tobyggnaderna. Det ger den sin ålderdomliga karaktär. Gården var länge en levande miljö, som brukades långt in på 1930-talet av hemmansägaren Einar Genberg. Systemen Elin bodde kvar på gården fram till 1939.

1. MANGÅRDSBYGGNAD

Mangårdsbyggnaden i timmer har två våningar och en regelbunden fasadindelning. Husets enda entré är den centralt placerade porten som är tudelad, vilket är mera ovanligt. Dörrens nedre del kan hållas stängd samtidigt som ljus och luft kan komma in genom den övre delen. Planformen är helt intakt. Det är en parstuga med åtta knutar; ett rum på vardera sida om förstugan och två murstockar. Det östra rummet kallades vinterköket eller vardagsstugan, och utgjorde både sovrum och kök. Där möblerade man praktiskt för att slippa värma upp mer än ett rum under den kalla årstiden. Under golvplankorna

finns ingen trossbotten. Vid golvrengöring skrapades skurvattnet ut genom skurluckorna i golven och i trärännor genom husväggen. Den stora skåpsängen mittemot eldstaden var en kombinationsmöbel som samtidigt fungerade som skrivbord och bokhylla. Det västra rummet kallades sommarköket, eftersom man flyttade ut och bodde där under sommaren. Kammaren bakom förstugan kunde användas som gästrum. Vindsvåningen stod oinredd.

Mangårdens inredning speglar en 1800-talsmiljö vid den tid då bondsonen Olof Olofsson övertog gården (födorådskontrakt från 1861). Hans systerdotter Inga Johanna, född 1863, gifte sig med skomakaren Johan Genberg i Bureåborg och paret flyttade till Gammelgården 1899. Hans skomakarredskap är några av de föremål som tillhör husets senare historia.

På en karta från 1866 upprättad inför laga skiftet känns Gammelgårdens öppna gårdsmönster igen. Mangårdsbygg-

Praktisk avloppsränna för skurvattnet
på mangårdens framsida.

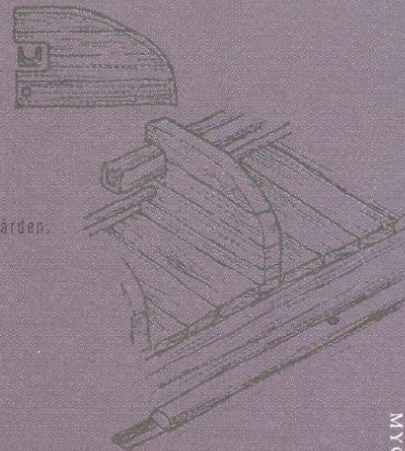
naden med förmånsstuga i väster och ladugård och stall i öster likt flyglar, liksom långlogen och hässjan, står på samma plats idag.

2. FÖRMÅNSSTUGA

Förmånsstugan, eller födorådsstugan, är en mindre halv-korsbyggnad, där planformen utgörs av ett kors med tre rum, förstugan och en gemensam murstock. Födoråds-kontraktet berättar att de gamla föräldrarna då flyttar till *Byggningen West på Gården* dvs. förmånsstugan, som skulle *...tillredas efter wanlig modell...* Under en period fram till 1980- talet fungerade förmånsstugan som vandrarhem.

3. FÄHUS (LADUGÅRD)

Fähuset med sex timrade bås är ett högfähus, byggt i backens lutning med gödselutrymme under kornas golv. Gödseln körs ut på åkrarna genom nedre gaveldörren.

Bås i ladugården.

4. VARMSTUGA

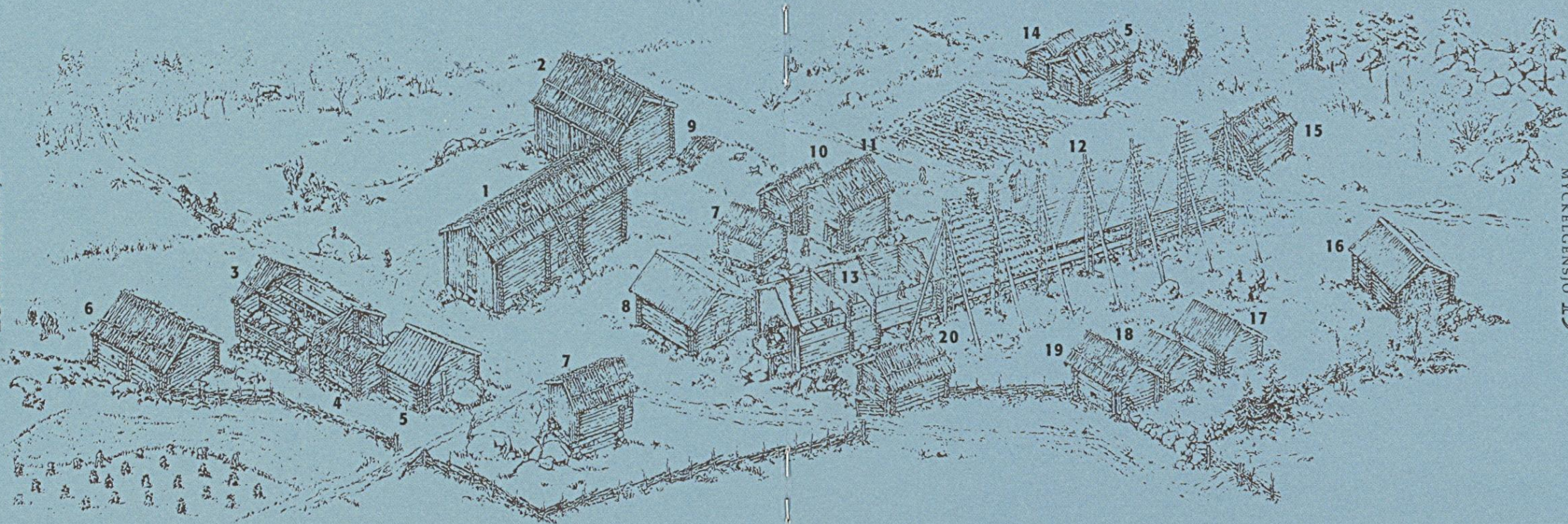
I varmstugan tillagades "varman", kornas föda av uppvärmt vatten, agnar från tröskningen och torra löv.

5. HÖLIDER

Hö hämtades med häst och släde från lador på utslåttar. Till gården hör flera hölider.

6. STALL

Stallet är ihopbyggt med ett avträde. Stallet har plats för två hästar, som stängdes in i sina spiltor med hjälp av

7. HÄRBREN

Bakom mangården och vid hagen i nordost står tättrimrade nyttobyggnader, avsedda för att säkra matförråden. De höga benen avslutas upptill av "mushyllan", som hindrade mössen från att komma in. För att säden inte skulle rinna ut från de bottenlösa bingarna inomhus, kilades de lösa golvplankorna så att golvet blev tätt. Allteftersom golvvirket torkade, så knackades en planka in i glipan.

8. VEDLIDER

Detta hus har dörrar på båda gavelväggarna för att veden som travats upp längst in inte ska murkna utan kunna

hämtas ut från den motsatta sidan. På julaftonen skulle vedlidret vara fullt och karlarna arbetade ofta flitigt med veden dagarna före jul.

9. JORDKÄLLARE

I jordkällaren intill förmånsstugan förvarades potatis och rotfrukter svalt men frostfritt.

10. FÄRDSTALL

Färdstallet inrymde vid behov besökarnas hästar.

11. LOFTBOD

Loftboden användes för förvaring och tillfällig övernattning. I den övre våningen fanns förr en luffarkorg med en strymatta för luffaren att ligga på. Sov luffaren ute i boden tvingades han kanske lämna ifrån sig pipa och elddon för att inte råka sätta eld på huset.

12. HÖGHÄSSJA

Man odlade korn, potatis och rovor samt lite höstråg på svedjorna. Kornkärvarna torkade i hässjan. De hissades upp med hjälp av rep och trissa. *Säden sättes här wid byarne i häskor at torkas. Tröskwagnar hafwa äfwen i sednare år begynt inrättas och brukas jämte wanlige slagor.* säger Abraham Hülphers på resa genom Anundsjö socken 1758.

13. LÅNGLOGE

Långlogen har sannolikt tidigare fungerat som portluder i en mera sammanhållen gårdsbildning. Byggnaden har troligen flyttats. Timret är uppmärkt och man kan se att portens öppning har satts igen. Tröskbanan löper längs hässjan och fortsätter inomhus, där hästen drar tröskvagnen och vänder på "balkongen" på östra gaveln. 1906 var sista gången tröskvagn och bult användes. Sedan inköpte Johan Genberg ett tröskverk och en hästvandring.

Finurlig låsanordning.

14. LINHUS

I väster intill hagen står ett litet hus, som inrymmer bråka och linklubba, redskapen för den grövre linberedningen.

15. KORNKÄRRHUS, SLÄDHUS

Här förvarades förr gårdens slädar och kornkärror. Släddar behövdes för att hämta hö på utslåttar och under säsongsarbeten med timmerkörning.

16. KORNBASTU

I bastun torkade korn eller lin på intimrade lavar. Uppvärmningen skedde med hjälp av en kallmurad ugn av natursten mitt på jordgolvet, där röken letade sig upp mot innertaket genom glipor mellan stenarna. Vitterkorset uppe i röstet skulle hindra "vittra" från att sätta eld på bastun eller ställa till annat otyg. Vid sydvästra knuten finns årtalet 1758 inskuret.

17. SMEDJA

I smedjan smidde bonden till husbehov de järnkonstruktioner och redskap han behövde. Han stod vid städet och bearbetade järnet med släggan. Smedjans bälge har två luftrum som ger en ständig lufttillförsel. Därmed upphetas järnet ytterligare och blir smidesbart.

18. KOLHUS

I kolhuset torkades träkol, som användes under smidesarbetet.

19. FÅRHUS

Fårhusets väggar har gropar efter bly som karvats ut efter att man har provskjutit gevären.

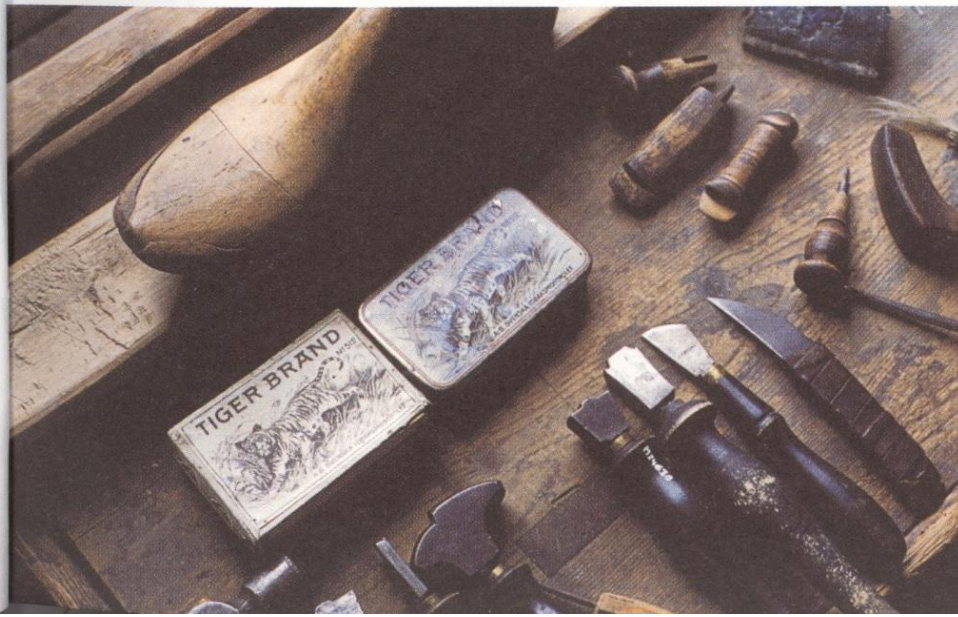
20. SALPETERLADA

Salpeterladan står närmast norra grinden mot vägen. Där framställde man salpeter för svartkrutstillverkning genom

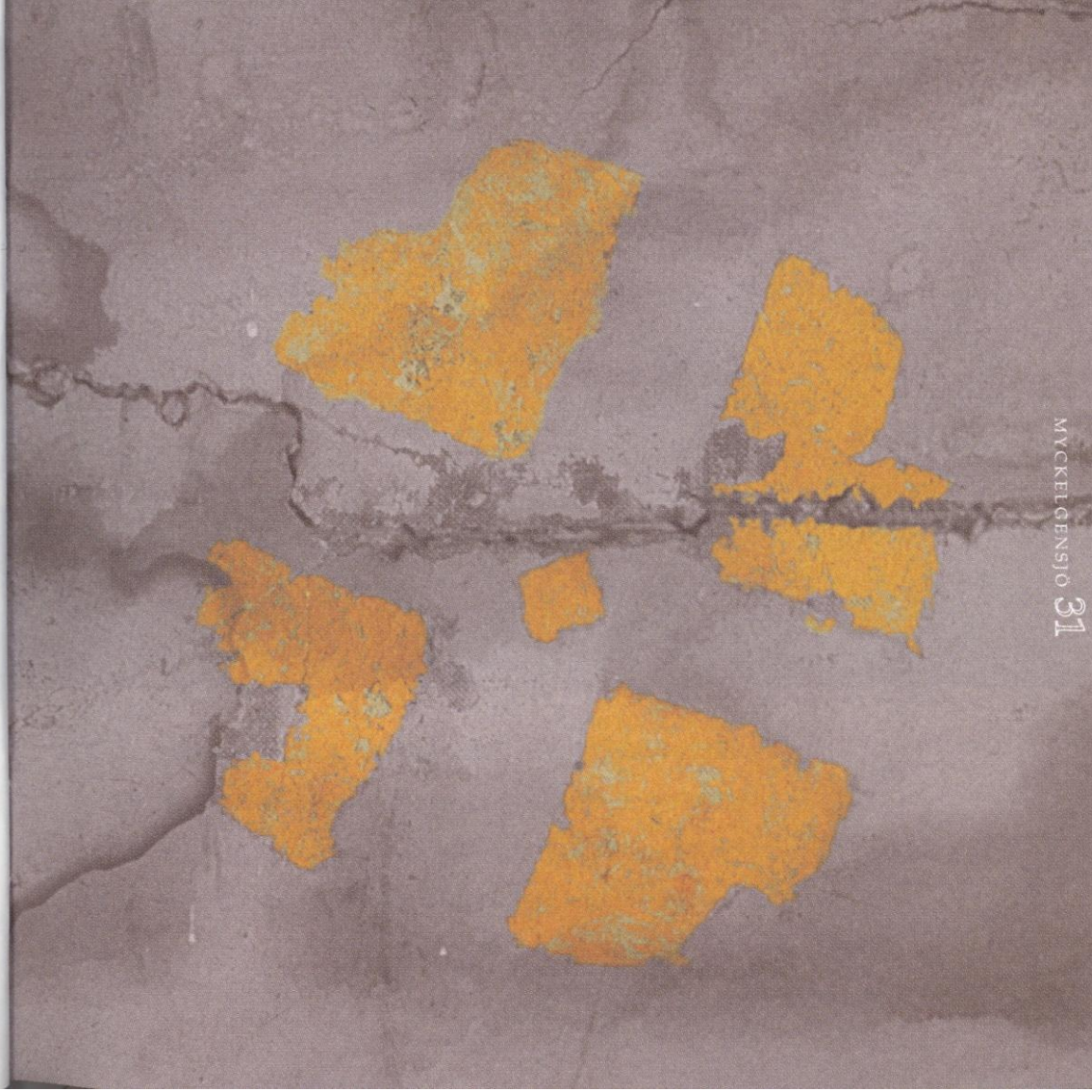
en metod, som infördes i slutet av 1700- talet. Man lade myrjord i botten av ladan och blandade med gödsel och kompost. Salpetern utvanns genom att sila jorden med vatten, som sedan kokades. Svartkrutstillverkning har sedan gammalt bedrivits i statlig regi. Redan Gustaf Vasa införde bestämmelser om att jorden under fähusen hos svenska bönder var krono regale, för att kronan skulle få en varaktig tillgång till salpeter.

Till Gammelgården hör även båthus och lador närmare sjön. En bryggstuga söder om stallet revs på 1920- talet. Einar Genberg har berättat i en bandad intervju, att nävertäckningen blåste från taket 1924, då takveden var genomrutten. Ovanför den nuvarande vägen låg tidigare en sommarladugård. Gården hade i äldre tid del i fäbodvallen på andra sidan sjön.

BEVARANDET

Folkskoleinspektören Theodor Hellman, grundaren till Kulturhistoriska museet Murberget, sedermera länsmuseum, inledde på 1930-talet en aktion för att bevara gården. Med stöd från Riksantikvarieämbetet, Gustaf Rydings minnesfond, Ångermanlands Gille i Stockholm, Svenska Turistföreningen, Hägglund & Söner samt virke från Mo & Domsjö och ett flertal byamän i Myckelgensjö förvärvade museet Gammelgården jämte 2 tunnland mark. I köpet ingick en del möbler och inventarier samt två båthus och fyra lador utanför området, med nyttjanderätt för säljarna. Under fyra somrar restaurerades gården i tidens anda med hjälp av "samvetsömna", det vill säga vapenfria värnpliktiga. Målet var att bevara den ålderdomliga karaktären, vilket bland annat innebar, att man rekonstruerade schablonmålningar och kompletterade interiörerna med

vardagliga bruksföremål från trakten. Bastun flyttades några meter innanför tomtgränsen och den nedtimrade smedjan byggdes åter upp. Man behöll vedtaken, eller på vissa hus bräddtaken, som man ser på fotografier från sent

1930-tal. Frågan om byggnadsminnesförklaring väcktes av Riksantikvarieämbetet redan 1976. Byggnadsminnet, som innebär skydd enligt Kulturminneslagen, omfattar även båthus och lador nedanför hagen.